

Artur Jemielita

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie

MARIA FRANCISZKA KOZŁOWSKA: ŚWIĘTA, LECZ WYKŁĘTA. O KOBIECIE, KTÓRA WYPRZEDZIŁA SWOJE CZASY

Abstract. The article presents the profile of a Polish nun Maria Franciszka Kozłowska (1862–1921). Kozłowska, initially a member of the Roman Catholic congregations, in time due to her Revelations (1893) proved to be the organizer of the independent Mariavite Church. Her widely known work became the subject of church disputes and a resounding public debate of the first two decades of the twentieth century. For some she turned out to be a paragon of virtues and a prophetess, for others an unstable manipulator. First, the author objectively presents the figure of Kozłowska, later describing the history of the Mariavite movement she founded and indicating the originality of the reforms of the Catholic Church proposed by the nun in the summary. The aim is to present the contradictions that may be present in a person, being a saint and excommunicated, having traditional views while proclaiming bold reforms, the existence in the historical memory of some and being completely ignored by others.

Keywords: Kozłowska Maria, catholicism, mariavitism, religious persecution, women in the church.

Abstrakt. W artykule zaprezentowano sylwetkę polskiej zakonnicy Marii Franciszki Kozłowskiej (1862–1921). Kozłowska początkowo członkini zgromadzeń rzymskokatolickich, z czasem na fali swoich objawień (1893 rok), stała się organizatorką niezależnego Kościoła mariawitów. Jej powszechnie znana działalność stała się przedmiotem sporów i głośnej debaty publicznej w pierwszych dwóch dekadach XX wieku. Dla jednych była wzorem cnót oraz prorokinią, dla innych niezrównoważoną manipulatką. Autor w sposób obiektywny prezentuje najpierw sylwetkę Kozłowskiej, w dalszej części opisuje dzieje założonego przez nią ruchu mariawickiego, a w podsumowaniu wskazuje na oryginalność proponowanych przez zakonnicę reform dla Kościoła katolickiego. Celem autora jest ukazanie sprzeczności, jakie może łączyć w sobie jedna osoba: bycie świętym i wykłętym, posiadanie tradycyjnych poglądów, przy jednoczesnym głoszeniu śmiałych reform, istnienie w pamięci historycznej jednych i kompletnej ignorancji u innych.

Słowa kluczowe: Maria Kozłowska, katolicyzm, mariawityzm, prześladowania religijne, kobiety w kościele.

Pojęcie świętości człowieka ma charakter teologiczny i prawnokościelny. Świętość teologiczna człowieka, określając to w dużym uproszczeniu, ma swe źródło w Starym Testamencie, gdzie była zarezerwowana dla wybrańców Bożych¹. W Nowym Testamencie zaś terminem tym określano po prostu chrześcijan². Świętość jest więc rozumiana jako forma doskonałości ożywionej działaniem nadprzyrodzonym³.

Moje rozważania poświęcone są sylwetce siostry Marii Franciszki Kozłowskiej, która mimo uznania ją przez niektóre kręgi już za życia świętą, została imiennie wyklęta przez papieża Piusa X, a tym samym usunięta z Kościoła Rzymskokatolickiego. Jej życie i świadectwo wywoływały gniew i zgorszenie z powodu niezrozumienia jej intencji, ale ci, których prawdziwie zainspirowała do reformy życia duchowego, do dzisiaj traktują ją z należyтым szacunkiem, niezbicie świadcząc o jej heroicznej miłości do Boga i bliźniego. Przedstawić więc należy sylwetkę kobiety, która łączyła w sobie sprzeczność – bycia świętą, lecz wyklętą.

Maria Franciszka Kozłowska urodziła się 27 maja 1862 roku w Wielicznej, w parafii rzymskokatolickiej Stoczek koło Węgrowa, w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Ochrzczona została 19 czerwca 1862 roku w kościele parafialnym w Stoczku. Matka Franciszki, Anna Kozłowska, pochodziła z rodziny Jana i Katarzyny z Olszewskich, mieszczan warszawskich. Ojciec, Jakub Kozłowski był nadleśniczym w lasach należących do majątku Wieliczna. Walczył w powstaniu styczniowym; zginął 3 lutego 1863 roku w bitwie pod Węgrowem⁴.

Represje, które spadły na rodziny powstańców, zmusiły matkę i córkę do przeniesienia się w 1872 roku do Warszawy, gdzie wkrótce Maria Franciszka podjęła naukę w IV gimnazjum żeńskim przy ul. Miodowej. Tam zdobyła średnie wykształcenie, doskonale posługiwała się obok języka ojczystego, także rosyjskim, angielskim i francuskim. Będąc uczennicą, uczestniczyła w życiu towarzyskim i kulturalnym miasta, aczkolwiek już wtedy pojawiały się u niej myśli o rozpoczęciu życia w zakonie⁵.

W 1884 roku Kozłowska zgłosiła się do zakonu sióstr serafitek w Zakroczymiu, skąd skierowano ją do przebywającego w Nowym Mieście nad Pilicą ks. Honorata Koźmińskiego⁶. Zakonnik mimo jej prośb nie przeznaczył ją do klasztoru kontem-

¹ Por. m.in. Księga Wyjścia 20,8 i 30,22–33; Księga Kapłańska 11,45 i 19,1 (w przekładzie: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu...*).

² Por. m.in. 1 List do Piotra 1,15–16; 1 List do Tesaloniczan 4,1–12 (w przekładzie: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: w przekładzie z języków oryginalnych*, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 2000).

³ S. Gołębiowski, *Św. Maria Franciszka Feliksa Kozłowska 1862–1921: życie i dzieło*, Płock 2002, s. 100.

⁴ S. Rybak, *Mariawityzm: dzieje i współczesność*, Warszawa 2011, s. 14–15.

⁵ S. Gołębiowski, *op. cit.*, s. 21–22.

⁶ Honorat Koźmiński (1829–1916) – założyciel zgromadzeń ukrytych, patriota. Działacz polityczny i społeczny, który po odbyciu kary w carskiej cytadeli w 1846 roku, wstąpił do klasztoru ka-

placyjnego, lecz do posługi chorym w „przytulisku”⁷ w Warszawie, gdzie pracowała dwa lata. Później, w 1887 roku, Koźmiński powierzył jej kierownictwo „przytuliska” siostr fabrycznych w Płocku. Tam też za zgodą przełożonego założyła zgromadzenie ukryte, oparte na II regule franciszkańskiej przeznaczonej dla klarysek⁸.

Pod koniec szóstego roku istnienia zgromadzenia siostry Marii Franciszki, 2 sierpnia 1893 roku, jej udziałem stało się wielkie przeżycie mistyczne, znane pod nazwą *Objawienia dzieła wielkiego miłosierdzia*.

Treścią objawienie jest sprawa duchowego stanu świata pogrążonego w upadku oraz konieczność ratunku, który Bóg daje w Miłosierdziu, w czci Przenajświętszej Eucharystii i pomocy Najświętszej Maryi Panny, a wypadku odrzucenia Miłosierdzia – odnowienia ziemi oraz Kościoła poprzez karę i sprawiedliwość⁹. Dla realizacji tych celów miało powstać Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów Nieustającej Adoracji Ublągania.

Orędzie mariawickie (nazwa od słów łacińskich oznaczających powołanie do naśladowania życia Maryi – *Mariae vita*) łączy się w wyjątkowy sposób ze stanem kapłańskim. Z jednej strony podnosi kapłanów do wyżyn godności, żądając najwyższego poświęcenia i ofiar, zapewniając o zwycięstwie. Z drugiej – wskazuje na nich jako na sprawców powszechnego upadku moralności i obyczajów oraz zapowiedzianej kary Bożej¹⁰.

Do zgromadzenia mariawickiego wkrótce należało kilkudziesięciu kapłanów, większość z nich była absolwentami elitarnej Petersburskiej Akademii Duchownej. Od momentu powołania tej organizacji zakonnej możemy mówić o zorganizowanym przez Kozłowską ruchu mariawickim.

Mariawici sprzeciwiali się przede wszystkim materializmowi i biurokratyzmowi kleru. Kapłani mariawiccy wyróżniali się gorliwością, pobożnością oraz przygotowaniem kaznodziejskim. Dlatego też w początkowym okresie chętnie zapraszano ich do kościołów parafialnych w charakterze rekolekcjonistów i kaznodziei odpustowych. Gdy jednak coraz bardziej zaczęli odróżniać się od innych przedstawicieli kleru pod względem stylu życia, władze duchowne zwróciły się przeciwko ich zgromadzeniu¹¹.

pucynów, a w dalszych latach organizował ukryte zgromadzenia zakonne (por.: Koźmiński Honorat, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 6, Warszawa 2002, s. 82).

⁷ Przytulisko – w tym miejscu: określenie kościelnych domów opieki społecznej i pomocy najbiedniejszym prowadzonych przez Kościół Rzymskokatolicki na przełomie XIX i XX wieku.

⁸ T. i J. Piątek, *Starokatolicyzm*, Warszawa 1987, s. 78.

⁹ Por. *Początek zawiązku zgromadzenia kapłanów*, [w:] *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia: dla Świata czyli wypełnienie się objawienia św. Jana Apostoła na Staro-Katolickim Kościele Maryawitów*, Płock 1927, s. 5.

¹⁰ J. Wojciechowski, *Mariawityzm – rys historyczny i odrębność nauki*, [w:] *Z dziejów Królestwa*, Felicjanów 1972, s. 11.

¹¹ A. Rumpel, *Religie w Polsce*, Łódź 2009, s. 70.

Kapłani mariawici uznawali za niezbędną potrzebę zmianę studiów w seminariach, odnowę życia kapłańskiego, szczególnie przywrócenie oddawania czci należnej Bogu w Eucharystii. Wśród wiernych rozpowszechniali zatem adorację Przenajświętszego Sakramentu, kult obrazu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i modlitwę różańcową. W swoim codziennym życiu sięgali do wzorów ascezy zakonnej¹².

Kozłowska i kapłani mariawici w swoich pierwotnych założeniach chcieli działać jako grupa misyjna w łonie Kościoła Rzymskokatolickiego¹³. Przyjmując franciszkańskie reguły oraz formę życia zakonnego, dalecy byli od wyłączenia się spod nadzoru biskupów i władz Kościoła, a tym bardziej tworzenia samodzielnego wyznania¹⁴.

W okresie formowania się ruchu nie wystąpiły różnice dogmatyczne między nauczaniem księży mariawickich a nauką Kościoła Rzymskokatolickiego. Mimo to ruch mariawicki nie zyskał pełnej aprobaty ze strony ówczesnej hierarchii rzymskokatolickiej. Głównymi przeciwnikami mariawityzmu byli biskupi tych diecezji, w których działali zakonnicy (to jest płockiej, łódzkiej, warszawskiej, lubelskiej i podlaskiej). Wydaje się, że powodem takiego stanu rzeczy, obok krytyki życia kleru przez mariawitów, była przede wszystkim pozycja Mateczki¹⁵ w zgromadzeniu. Biskupi nie wyrazili zgody na kanoniczne erygowanie grupy, w której kobieta jest największym autorytetem. Niepokoili ich również tajność zrzeszenia kapłanów i jego trwanie w całkowitym oderwaniu od jakiejkolwiek kontroli ze strony hierarchii biskupiej.

Jednym z największych wrogów Mateczki był biskup płocki Jerzy Józef Szembek¹⁶. Jego niechęć wobec mariawitów wynikała głównie z faktu, że zgromadzenie wymykało się spod jego kurateli przy jednoczesnym wzroście autorytetu i wpływów Kozłowskiej. Nie mieściło się bowiem w głowie żadnemu z ówczesnych biskupów i teologów, by niewiasta, prosta zakonnica, mogła cieszyć się takim autorytetem. W liście skierowanym do arcybiskupa Popiela¹⁷ w marcu 1902 roku pisał on, że

¹² S. Rybak, *op. cit.*, s. 17.

¹³ Por. *Początek zawiązku zgromadzenia...*, s. 16.

¹⁴ S. Rybak, *op. cit.*, s. 32.

¹⁵ Określenie „Mateczka” dotyczy tutaj Marii Franciszki Kozłowskiej i jest najpopularniejszym zwrotem określającym założycielkę zgromadzenia, stosowaną wśród mariawitów, jak i poza wyznaniem.

¹⁶ Jerzy Szembek (1851–1905) – duchowny rzymskokatolicki, biskup płocki w latach 1901–1903, arcybiskup mohylewski w latach 1903–1905 (por.: G. Miller, *Martyrologia mariawitów w latach 1906–1910*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. B. Przedpełskiego i obroniona w 2013 roku na WT ChAT, s. 13).

¹⁷ Wincenty Popiel-Chościak (1825–1912) – kapłan rzymskokatolicki, biskup diecezjalny płocki w latach 1863–1875, biskup diecezjalny kujawsko-kaliski w latach 1876–1883, arcybiskup metropolita warszawski w latach 1883–1912 (por.: *Popiel Wincenty*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 15, Lublin 2011, kol. 1417).

Księża diecezji warszawskiej, lubelskiej i sejneńskiej wędrują po mojej diecezji i propagują jakieś stowarzyszenie, rzekomo religijne pod prezydencją jakiejś szwaczki Kozłowskiej w Płocku, do której zjeżdżają się jak do wyroczni¹⁸.

W 1903 roku Kozłowska wraz ze swoimi zwolennikami podjęła starania o legalizację kanoniczną Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów w Kościele Rzymskokatolickim, licząc że opinie miejscowego hierarchii nie będą miały wpływu na zdanie papieża. W sierpniu 1903 roku organizatorka ruchu wybrała się z delegacją kapłanów do Rzymu, by przedstawić tam sprawę objawień Piusowi X¹⁹. Otrzymał on treść *Dzieła wielkiego miłosierdzia* i historię dotychczasowej działalności mariawitów. Papież podszedł do przybywających mariawitów w sposób życzliwy, choć nie obiecał im pozytywnego rozwiązania sprawy. Okazało się jednak, że swoją opinię o Mateczce i zgromadzeniu kapłańskim Pius X wyrobił sobie w oparciu o rozmowy z polskimi biskupami rzymskokatolickimi, a mariawitów przyjmował u siebie dla rozładowania napiętej sytuacji.

5 kwietnia 1906 roku, wkrótce po powrocie delegacji duchownych z Rzymu, papież Pius X ogłosił encyklikę *Tribus circiter* potępiającą mariawitów i rozwiązującą ich organizację. Dokument 12 kwietnia 1906 roku został odczytany w kościołach katedralnych w Warszawie, Płocku i Lublinie w Wielki Czwartek²⁰. Zwolennikom Kozłowskiej w encyklice dano dwa tygodnie na zerwanie kontaktów z przełożoną i powrót pod „prawowitą” jurysdykcję. Tylko jeden kapłan – ksiądz Zenon Kwiek wraz z niewielką liczbą wiernych odwrócił się od mariawityzmu²¹, ale reszta wyznawców stanowczo trwała przy *Dziele wielkiego miłosierdzia*. Encyklika nie przyniosła spodziewanych efektów. Ponad pół roku później, 31 grudnia, ogłoszona została imienna klątwa (ekskomunika) na Kozłowską²².

¹⁸ T. Krawczak, *Rewolucja 1905–1907 a życie społeczno-religijne. Ruch mariawitów*, [w:] *Spółczesność i polityka – dorastanie do demokracji: Kultura polityczna w Królestwie Polskim na początku XX wieku*,

A. Żarnowska, T. Wolsza (red.), Warszawa 1993, s. 119.

¹⁹ Pius X (Giuseppe Melchiorre Sarto) (1835–1914) – papież w latach 1903–1914, święty Kościoła Rzymskokatolickiego. Biskup ten był zdecydowanym przeciwnikiem modernizmu. Założyciel Papieskiego Instytutu Biblijnego, był prekursorem Akcji Katolickiej (por.: Pius X, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 8, Warszawa 2009, s. 142).

²⁰ A. Jemielita, *Recepcja mariawityzmu na ziemi lubelskiej – ruch odnowy katolickiej czy sekta religijna?*, „Rocznik Lubelski” 2013, t. 34, s. 150.

²¹ Por. S. Rybak, *op. cit.*, s. 50.

²² T. Krawczak, *op. cit.*, s. 119.

Ogłoszenie ekskomuniki spowodowało nagonki w prasie²³, w kościołach²⁴, czy nawet pogromy²⁵, trwało to kilka kolejnych lat.

W odniesieniu do Kozłowskiej rozpowszechniano informacje, że kapłani mariawici, którzy poddali się pod jej kierunek duchowy, czczą ją jak świętą i zrównują z Matką Bożą. Część prasy, w szczególności pisma satyryczne, zamieszczały ośmieszające artykuły, a kabarety bawiły publiczność dowcipami i piosenkami o mariawitach²⁶. W parafiach szykanowano mariawitów i obrzucano ich obelgami. Podjudzana nienawiść przeradzała się często w dewastowanie kościołów oraz kaplic mariawickich, a nawet w niektórych parafiach doprowadzała do bratobójczych walk²⁷.

Mimo to trzydziestu trzech kapłanów, wszystkie siostry i około czterdzieści cztery tysiące świeckich zwolenników mariawityzmu²⁸, którzy opowiedzieli się za ekskomunikowanymi kapłanami, wytrwało w swoim powołaniu i nie ugięło się przed groźbą anatemy, tworząc niezależny od papieża Kościół Katolicki Mariawitów. W konsekwencji tworzyły się nowe niezależne od rzymskokatolickich parafie mariawickie, przed którymi stawały poważne trudności materialne i organizacyjne.

Wyznawcy, którzy pozostali wierni doktrynie mariawickiej, wierzyło w świętość *Dzieła Bożego* i osobistą heroiczną świętość założycielki, traktując ją jako osobę o większym autorytecie niż cała hierarchia rzymskokatolicka²⁹.

Samodzielność wyznania mariawickiego wymusiła konieczność posiadania sukcesji apostoelskiej. Uzasadniała to potrzeba zachowania ciągłości z Kościołem Powszechnym oraz konieczność dokonywania nowych święceń kapłańskich. Przełożony Związku Mariawitów, kapłan Jan Kowalski, długo poszukiwał odpowiednich konsekratorów dla siebie. Otrzymał w końcu sierpnia 1909 roku zaproszenie od biskupa Kościoła Starokatolickiego w Austrii³⁰ na kongres starokatolicki w Wiedniu³¹. Tam zapoznawszy się z mariawityzmem, biskupi starokatolickcy

²³ Por. m.in. S. Gorski, *Do Mekki Maryawitów*, „Tygodnik Ilustrowany” 1906, nr 9, s. 1–5; H. Koźmiński, *Prawda o „Mariawitach”*, „Przegląd Katolicki” 1906, nr 21, s. 309–312; E. Krocin, „Mariawici” a *Tolerancja religijna*, „Przegląd Katolicki” 1906, nr 19, s. 277–278.

²⁴ Por. *Kronika Kościelna Wewnętrzna: Wizytacja parafii dotkniętych herezją t.z. „Mariawitów”*, „Przegląd Katolicki” 1906, nr 20, s. 300–301.

²⁵ Por. S. Gorski, *op. cit.*, s. 1–5.

²⁶ Por. m.in. „Dzięcioł” 1906, nr 2, s. 1; „Kurjer Świąteczny” 1906, nr 11, s. 1–2.

²⁷ S. Rybak, *op. cit.*, s. 47.

²⁸ Por. J. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 14.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Kościół Starokatolicki w Austrii – jeden z największych na świecie Kościołów starokatolickich, zorganizowany w wyniku sporu jaki wybuchł wśród teologów rzymskokatolickich po I Soborze Watykańskim (1871 rok). Obecnie wyznanie liczy 14 tys. wyznawców zrzeszonych w 11 parafiach (por. T. i J. Piątek, *op. cit.*, s. 32).

³¹ Kongres starokatolicki – stanowi odbywające się co cztery lata walne posiedzenie starokatolików, którego celem jest rozszerzanie współpracy między poszczególnymi członkami wspólnoty starokatolickiej. Kongres nie może podejmować wiążących decyzji. Jego zadaniem jest wzmacnianie

postanowili udzielić 5 października 1909 roku kapłanowi Kowalskiemu sakry biskupiej³². W ten sposób włączyli go do Unii Utrechckiej Kościołów Starokatolickich³³, a nowe wyznanie podnieśli do rangi kanonicznego kościoła katolickiego.

Od momentu sakry biskupiej udzielonej kapłanowi Kowalskiemu, który stał się arcybiskupem Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (tak po konsekracji Kowalskiego urzędowo nazywał się Kościół), wyznanie rozwijało się licznie, chociaż było narażone na zacięte ataki ze strony przeciwników Mateczki. Biskup Kowalski kierował Kościołem mariawitów samodzielnie, a Mateczka, posiadając wielki autorytet, pełniła jedynie rolę doradcy. Śmierć założycielki 23 sierpnia 1921 roku zamknęła okres największego rozwoju Kościoła.

Zaraz po śmierci Mateczki arcybiskup Kowalski wprowadził w mariawityzmie bardzo daleko idące reformy. Zniósł celibat duchowieństwa, święcenie wody i oleju oraz posty, a także spowiedź uszną³⁴. Wprowadził komunię pod dwiema postaciami dla wiernych, komunię małych dzieci bezpośrednio po chrzcie i kapłaństwo kobiet³⁵. Reformy te okazały się zbyt odważne dla mariawitów i spowodowały rozłam w 1935 roku na dwa niezależne wyznania: po jednej stronie stanął Kościół Katolicki Mariawitów przyjmujący wszystkie reformy narzucone przez Kowalskiego, po drugiej – Kościół Starokatolicki Mariawitów, który odrzucił część reform i zbliżył się dogmatycznie do Kościoła Rzymskokatolickiego, a przede wszystkim zachował *status quo* wspólnoty mariawickiej sprzed śmierci Mateczki.

W gronie znanych kobiet w Polsce przełomu XIX i XX wieku Kozłowska zajmuje ważne miejsce. Ocena jej działań charakteryzuje się krańcowością: szanowana przez swoich zwolenników, niszczone i ośmieszana przez przeciwników. Co więcej, do dziś trudno jest znaleźć próbę obiektywnej oceny jej roli jako reformatorki religijnej i inspiratorki działań społecznych. Mimo upływu lat aktualnie jest twierdzenie pisarza Pawła Hulki-Laskowskiego, że w Polsce „można Kozłowską tylko lżyć”³⁶.

więzi wewnątrz komunii starokatolickiej oraz dbanie o kontakty ekumeniczne. W 1909 roku w kongresie odbywającym się w Wiedniu udział wzięli przedstawiciele Kościoła Mariawitów, którzy dzięki temu wkrótce zostali przyjęci do rodziny Kościołów starokatolickich (por. W. Wysoczański, *Polski nurt starokatolicyzmu*, Warszawa 1977, s. 41).

³² S. Rybak, *op. cit.*, s. 70.

³³ Unia Utrechcka Kościołów Starokatolickich – istniejący od 1889 roku prestiżowy związek samodzielnych Kościołów starokatolickich, uznających te same podstawy wiary. Za Kościoły te uznaje się zarówno pojedyncze diecezje, jak i krajowe zrzeszenia diecezji. Unia Utrechcka nie jest tworem prawnym, ani tym bardziej organizacją międzynarodową, stanowi luźną federację międzykonfesyjną (por.: *Unia Utrechcka*, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 9, PWN, Warszawa 2009, s. 361–362).

³⁴ Por. E. Warchoł, *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*, Sandomierz 1997, s. 54–70.

³⁵ A. Rumpel, *op. cit.*, s. 70.

³⁶ S. Gołębiowski, *O Tej, co przyszła przeszkadzać*, [w:] *Wszystkich uważamy za braci: 150 rocznica urodzin Świętej Marii Franciszki Kozłowskiej* (wydawnictwo okolicznościowe), Mińsk Mazowiecki 2012, s. 9

O Matce Marii Franciszce pisano wiele: dobrze i źle. Zaciekle niszczo jej obraz w społeczeństwie polskim, odsądzając ją od czci i wiary. Nie będzie przesadzone stwierdzenie, że większość społeczeństwa polskiego jest przekonana, że Mateczka (jak często mariawici z czułością nazywają swoją założycielkę) to osoba, która zasługuje tylko na potępienie³⁷.

Reformy proponowane przez Kozłowską nie należały do łatwych. Nie tylko postulowały konieczność zmiany w zakresie pracy nad duchowością wiernych, ale żądały przemian w życiu duchowieństwa. Możliwość realizacji tych reform Mateczka widziała w pogłębionej pobożności skupionej na Eucharystii. Tym samym Maria Franciszka nawiązywała do nauk ewangelicznych i praktyk pierwszych chrześcijan. Z całym naciskiem należy podkreślić, że Mateczka uważała za konieczne uświadomienie szerokim kręgom chrześcijańskim wagi nauki Bożej, zwiększenie zainteresowania ludzi sprawami wiary i wyrwanie ich ze stagnacji.

Założycielka Kościoła mariawitów przykładła bardzo dużą wagę do pełnego zrozumienia treści płynących z boskiej liturgii dla ludu. Już 10 października 1907 roku, a więc prawie rok po klątwie papieskiej, kapłani zebrani w Warszawie zadecydowali, że „Ofiara Mszy Świętej i wszystkie obrzędy religijne mają być sprawowane w języku narodowym”³⁸. W Kościele Rzymskokatolickim język narodowy do liturgii zaczęto wprowadzać dopiero w konsekwencji Soboru Watykańskiego II³⁹, w Polsce stopniowo od roku 1961 roku.

Od samego początku Kościół mariawitów z polecenia Mateczki podtrzymywał kontakty z innymi Kościołami chrześcijańskimi. Kontakty z Cerkwią prawosławną zainaugurowano w 1907 roku odczytem ks. Romana Próchniewskiego⁴⁰ w prawosławnej Akademii Teologicznej w Petersburgu. W 1909 roku biskupi mariawiccy Kowalski i Próchniewski uczestniczyli w ważnych uroczystościach cerkiewnych w Petersburgu. W 1910 roku z podobną wizytą udał się do Kijowa inny spośród mariawitów, ks. Marek Czerwiński⁴¹. Kontakty z Cerkwią prawosławną przerwał

³⁷ J. Opala, *Matka Maria Franciszka*, [w:] *Wszystkich uważamy za braci: 150 rocznica urodzin Świętej Marii Franciszki Kozłowskiej*, Mińsk Mazowiecki 2011, s. 3.

³⁸ Por. S. Rybak, *op. cit.*, s. 70.

³⁹ Sobór Watykański II – ostatni sobór Kościoła Rzymskokatolickiego otwarty 11 października 1962 roku przez papieża Jana XXIII, zakończony 8 grudnia 1965 roku przez papieża Pawła VI. Sobór zapoczątkował reformę Kościoła poprzez otwarcie na dialog z innymi wyznaniem i radykalną reformę liturgii (por. *Sobór Watykański II* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, s. 280–292).

⁴⁰ Roman Próchniewski – biskup naczelny Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w latach 1945–1953. Absolwent Akademii Duchownej w Sankt Petersburgu, profesor Seminarium Duchownego w Lublinie. Konsekrowany na biskupa w 1910 roku w Łowiczu. Był spowiednikiem i mentorem założycielki mariawityzmu bł. Marii Franciszki Kozłowskiej (por. S. Rybak, *op. cit.*, s. 16, 27, 97).

⁴¹ T. Krawczak, *op. cit.*, s. 127.

wybuch I wojny światowej. Dopiero w Polsce Ludowej zostały one trwale odnowione w ramach Polskiej Rady Ekumenicznej⁴².

W Kościele Rzymskokatolickim dopiero Sobór Watykański II dokonał otwarcia Stolicy Apostolskiej na kontakty z innymi wyznaniem i religiami. Powstał nowy klimat w stosunkach z innymi Kościołami, zaczęto wspólnie odprawiać nabożeństwa i nareszcie nawiązano prawdziwy dialog ekumeniczny⁴³. Po Soborze Watykańskim II również zmienił się stosunek Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce do Kościoła i społeczności mariawitów. Nastąpiło wzajemne przeproszenie za winy w przeszłości: w 1971 roku ze strony episkopatu rzymskokatolickiego, a w 1999 roku ze strony biskupa naczelnego Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. W latach 1997–2011 działała mariawicko-rzymskokatolicka komisja mieszana dialogu ekumenicznego⁴⁴.

Mateczka oraz kapłani mariawici prowadzili aktywną działalność społeczną na rzecz i z udziałem wiernych. Jej zakres poszerzał się wraz z jego rozwojem. Życie na wsi toczyło się wówczas w ramach prostej, samowystarczalnej gospodarki naturalnej. O wykształcenie, oświatę, kulturę nikt nie dbał. Kapłani mariawici budując obiekty sakralne, na polecenie Marii Franciszki organizowali ochronki i szkoły dla dzieci, czytelnie i kursy dla analfabetów, powstawały warsztaty nauczania zawodu, sklepy spożywcze, placówki pomocy charytatywnej⁴⁵. W Kościele Rzymskokatolickim otwarcie na pełną aktywizację pozareligijną wiernych nastąpiło najsilniej dopiero po II wojnie światowej, natomiast po Soborze Watykańskim II rozwinęły się inicjatywy oddolne w postaci licznych duszpasterstw, adaptacji młodzieży w działalność Kościoła między innymi poprzez ruchy oazowe czy pielgrzymkowe. Kościół Rzymskokatolicki rozwinął dopiero wówczas nowoczesną działalność misyjną oraz socjalną i kulturalną.

Wielu współczesnych badaczy mariawityzmu i biografów Mateczki podkreśla jej pionierstwo w głoszeniu konieczności wprowadzenia języka polskiego do liturgii, częstej Komunii świętej, ekumenicznej otwartości na dialog międzywyznaniowy i szeroki dialog duchownych ze świeckimi – a właściwie zrównania ich statusu w tych relacjach. Wiele z tych reform, w większym lub mniejszym stopniu, wprowadzono po Soborze Watykańskim II. Mateczka i jej zgromadzenie byli więc prekursorami naszych dzisiejszych idei, stąd można za pewnik obrać stwierdzenie, że Kozłowska jest „kobietą, która wyprzedziła swoje czasy”.

⁴² Polska Rada Ekumeniczna – organizacja międzywyznaniowa zrzeszająca polskie Kościoły protestanckie, starokatolickie i prawosławne. Została zarejestrowana w 1946 roku. Obecnie należy do niej siedem największych wyznań chrześcijańskich. Głównym celem Polskiej Rady Ekumenicznej jest duchowe zbliżanie i pielęgnowanie braterskich stosunków między Kościołami, w szczególności mniejszościowymi z dominującym Kościołem Rzymskokatolickim (por. A. Rumpel, *op. cit.*, s. 12).

⁴³ T. Dowley, *Historia chrześcijaństwa*, Warszawa 2002, s. 694.

⁴⁴ Por. S. Rybak, *op. cit.*, s. 144–150.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 119.

Mimo przedstawionych zasług Mateczki została ona jednak odrzucona przez ówczesną hierarchię rzymskokatolicką, dla jednych jest synonimem herezji, inni widzą w niej nieustępliwość i świętość. Potępienie założycielki ruchu mariawickiego było efektem zastosowanych przez jej zwolenników radykalnych rozwiązań: forsowania kwestii nadzwyczajnych objawień, przyznawania siostrze Kozłowskiej niezwyklej przywilejów, tworzenia i konstituowania nielegalnego zgromadzenia kapłanów, a także wyznaczania jego przełożonych bez wiedzy Ordynariusza. Odrzucenie mariawityzmu przez Stolicę Apostolską jest dziś rozumiane jako chronienie Kościoła Rzymskokatolickiego przed niebezpiecznymi podziałami, a także zachowanie jego autorytetu w oczach społeczeństw polskiego.

Dzisiaj możemy już tylko pytać, co by się stało gdyby mariawici byli bardziej ostrożni w swoich działaniach, a ich założycielka wykazała pełne posłuszeństwo swojemu matczynemu Kościołowi⁴⁶. Czy z czasem mariawici, mimo potępienia, wyszliby z cienia, a *Objawienia dzieła wielkiego miłosierdzia* stałyby się obowiązujące dla całego Kościoła Rzymskokatolickiego? Są to pytania, na które z pewnością żaden badacz mariawityzmu nie jest w stanie odpowiedzieć.

Bibliografia

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: w przekładzie z języków oryginalnych*, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 2000.
- Dowley T., *Historia chrześcijaństwa*, T. Szafranski, „Vacatio”, Warszawa 2002.
- „Dziękuję” 1906, nr 2, s. 1.
- Encyklopedia katolicka*, t. 15, 20, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2011–2014.
- Gołębiowski S., *Św. Maria Franciszka Feliksa Kozłowska 1862–1921: życie i dzieło*, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Płock 2002.
- Gołębiowski S., *O Tej, co przyszła przeszkadzać*, [w:] *Wszystkich uważamy za braci: 150 rocznica urodzin Świętej Marii Franciszki Kozłowskiej* (wydawnictwo okolicznościowe), Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Mińsku Mazowieckim, Mińsk Mazowiecki 2011, s. 9–11.
- Gorski S., *Do Mekki Maryawitów*, „Tygodnik Ilustrowany” 1906, nr 9, s. 1–5.
- Jemielita A., *Recepcja mariawityzmu na ziemi lubelskiej – ruch odnowy katolickiej czy sekta religijna?*, „Rocznik Lubelski” 2013, t. 34, s. 148–155.
- Koźmiński H., *Prawda o „Mariawitach”*, „Przegląd Katolicki” 1906, nr 21, s. 309–312.
- Krawczak T., *Rewolucja 1905–1907 a życie społeczno-religijne. Ruch Mariawitów*, [w:] *Spółczesność i polityka – dorastanie do demokracji: Kultura polityczna w Królestwie Polskim na początku XX wieku*, A. Żarnowska, T. Wolsza (red.), Wydawnictwo DiG, Warszawa 1993, s. 115–136.

⁴⁶ Por. *Ze źródeł kwestii mariawickiej: nieznane dokumenty z lat 1903–1906*, Płock 2011, s. 147.

- Krocin E., „Mariawici” a Tolerancja religijna, „Przegląd Katolicki” 1906, nr 19, s. 277–278.
- Kronika Kościelna Wewnętrzna: Wizytacja parafii dotkniętych herezją t.z. „Mariawitów”, „Przegląd Katolicki” 1906, nr 20, s. 300–301.
- „Kurjer Świąteczny” 1906, nr 11, s. 1–2.
- Miller G., *Martyrologia mariawitów w latach 1906–1910*, Wydział Teologiczny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, Warszawa 2013, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. B. Przedpeńskiego.
- Opala J., *Matka Maria Franciszka*, [w:] *Wszystkich uważamy za braci: 150 rocznica urodzin Świętej Marii Franciszki Kozłowskiej* (wydawnictwo okolicznościowe), Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Mińsku Mazowieckim, Mińsk Mazowiecki 2011, s. 3–4.
- Piątek T., Piątek J., *Starokatolicyzm*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987.
- Początek zawiązku zgromadzenia kapłanów, [w:] *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia: dla Świata czyli wypełnienie się objawienia św. Jana Apostoła na Staro-Katolickim Kościele Mariawitów*, Wydane przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości, Płock 1927, s. 5–34.
- Religia. *Encyklopedia PWN*, t.6, 8, 9, PWN, Warszawa 2002–2009.
- Rumpel A., *Religie w Polsce*, Dom Wydawniczy Księży Młyn, Łódź 2009.
- Rybak S., *Mariawityzm: studium historyczne*, „Lege”, Warszawa 1992.
- Rybak S., *Mariawityzm: dzieje i współczesność*, Agencja Wydawnicza CB, Warszawa 2011.
- Warchoń E., *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 1997.
- Wojciechowski J., *Mariawityzm – rys historyczny i odrębność nauki*, [w:] *Z dziejów Królestwa*, Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów, Felicjanów 1972, s. 9–110.
- Wysoczański W., *Polski nurt starokatolicyzmu*, Zakład Wydawniczy „Odrodzenie”, Warszawa 1977.
- Ze źródeł kwestii mariawickiej: nieznane dokumenty z lat 1903–1906*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2011, s. 147.

Biogram

Artur Jemielita – magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Uniwersytecie Warszawskim (2012) oraz historii na Uniwersytecie Warszawskim (2014), a także teologii starokatolickiej na Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej (2014). Od 2013 roku jest studentem studiów doktoranckich z zakresu teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, gdzie pod kier. dr. hab. Borysa Przedpeńskiego przygotowuje dysertację pt. *Idea pokuty w teologii mariawickiej*. Swoje artykuły publikował między innymi w „Roczniku Lubelskim”, „Dalej”, „Mariawicie”. Specjalizuje się w historii Kościołów starokatolickich po 1945 roku, szczególnie ruchu mariawickiego. W swoich pracach podejmuje problematykę współczesnej recepcji mariawityzmu w społeczeństwie polskim w kontekście doświadczeń historycznych. Z wyznania jest mariawitą.